

Особливості спадкування неповнолітніми особами в країнах Європейського союзу – порівняльно-правовий аналіз

Specyfika dziedziczenia przez osoby małoletnie w krajach Unii Europejskiej –
analiza prawno-porównawcza

Specificities of inheritance rights of minors in European Union countries –
a comparative legal analysis

Особенности наследования несовершеннолетними в странах Европейского союза –
сравнительно-правовой анализ

TETYANA KURYLO

Docent, Śecins'kij universitet

e-mail: tetyana.kurylo@usz.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-0039-5121>

ANNA BARANKEVYCH

Aspirantka, L'vivs'kij deržavnij universitet vnutrišnih sprav

e-mail: anna_barankevych@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6520-9062>

Резюме: Метою проведеного дослідження є порівняльна характеристика норм спадкового права країн Європейського союзу в площині спадкування неповнолітніми особами та викладення власного бачення авторів щодо доцільності імплементації певних правових норм у національне законодавство України. Така порівняльна характеристика дозволить виокремити ті правові конструкції, які можуть бути застосовані в українському законодавстві для забезпечення охорони та захисту якнайкращих інтересів неповнолітніх спадкоємців. В статті проведено аналіз законодавства країн Євросоюзу, яке визначає правовий статус неповнолітніх осіб як спадкоємців, виокремлено правові інститути та конструкції, які доцільно впровадити в національне законодавство України для забезпечення охорони та захисту спадкових прав неповнолітніх осіб.

Ключові слова: спадкування, спадкодавці, спадкоємці, неповнолітні особи, обов'язкова частка в майні спадкодавця, імплементація правових норм Європейського Союзу

Streszczenie: Celem przeprowadzonych badań jest porównanie norm prawa spadkowego krajów Unii Europejskiej w zakresie dziedziczenia przez osoby nieletnie oraz przedstawienie własnej wizji autorek dotyczącej możliwości wdrożenia określonych norm prawnych do ustawodawstwa narodowego Ukrainy. Taka charakterystyka porównawcza pozwoli nam wyróżnić konstrukcje prawne, które można zastosować w ustawodawstwie ukraińskim w celu zapewnienia ochrony interesów małoletnich spadkobierców. W artykule dokonano analizy ustawodawstwa państw Unii Europejskiej określającego status prawny nieletnich jako spadkobierców oraz identyfikującego instytucje prawne i konstrukcje, które należy wprowadzić do ustawodawstwa krajowego Ukrainy w celu zapewnienia ochrony praw dziedziczenia małoletnich.

Słowa kluczowe: spadek, spadkodawcy, spadkobiercy, nieletni, obowiązkowy udział w majątku spadkodawcy, wdrażanie norm prawnych Unii Europejskiej

Summary: This study aims to compare the inheritance law norms of the European Union countries in the area of inheritance rights of minors and present the authors' own vision of the possibility of implementing certain legal norms in the national legislation of Ukraine. This comparative analysis will allow us to distinguish the legal constructs that can be applied in Ukrainian legislation to ensure the protection of the interests of minor heirs. This article analyses the legislation of the European Union countries, which specifies the legal status of minors as heirs and identifies the legal institutions and legal constructs that should be introduced into the national legislation of Ukraine to ensure the protection of the inheritance rights of minors.

Key words: inheritance, heirs, minor heirs, mandatory participation in the heir's property, implementation of European Union legal norms

Резюме: Цель проведенного исследования – сравнить нормы наследственного права стран Европейского союза в области наследования несовершеннолетними и представить собственное видение авторами возможности внедрения отдельных правовых норм в национальное законодательство Украины. Такая сравнительная характеристика позволяет выделить правовые конструкции, которые могут быть применены в украинском законодательстве для обеспечения защиты интересов несовершеннолетних наследников. В статье анализируется законодательство стран Европейского союза, определяющее правовой статус несовершеннолетних лиц как наследников, и определяются правовые институты и конструкции, которые необходимо ввести в национальное законодательство Украины для обеспечения защиты наследственных прав несовершеннолетних.

Ключевые слова: наследование, наследодатели, наследники, несовершеннолетние, обязательная доля в наследстве наследодателя, внедрение правовых норм Европейского союза

Вступ

Євроінтеграція, з початку проголошення незалежності України, є головним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом української держави, а після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС), яка відбулась 16 вересня 2014 року, євроінтеграційні процеси у нашій державі перемістились у практичну площину.

В умовах повномасштабної російської війни проти України питання євроінтеграційних процесів набувають особливої актуальності. 28 лютого 2022 року Президент України підписав заявку на членство України в ЄС, а 1 березня 2022 року європарламентарі ухвалили резолюцію, яка закликає держави-члени ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ.

Таке прискорення перебігу інтеграційних процесів вимагає акцентувати увагу на досвід європейських країн у вирішенні питань, які постають як перед юридичною наукою, так і перед практикою, з метою забезпечення охорони та захисту прав (законних інтересів) громадян. Особливо це стосується охорони та захисту прав неповнолітніх осіб, які в силу віку та правового статусу не є абсолютно самостійними та потребують особливих правових гарантій.

Необхідність адаптувати українське національне законодавство до законодавства країни ЄС, зокрема, у сфері спадкового права, зумовлена також зростанням обсягів міждержавного переміщення майна, інтенсивним переїздом осіб в іноземні держави, збільшенням приватноправових відносин за участю іноземного елемента. Саме спадкове право доволі тісно переплітається з відносинами шлюбу, сім'ї, усиновлення, а тому спадкове право стає близьким до сімейного. При цьому, на розвиток обох значною мірою впливають національні традиції, звичаї, а також усталені уявлення суспільства хто входить до кола спадкоємців та яким чином розподіляється спадщина між ними. Така комплексність зумовлює потребу у впровадженні інститутів та конструкцій, які б не лише відповідали практиці та законодавству країн ЄС, а й були адаптованими до українських реалій.

В країнах континентального права правові конструкції застосовуються неоднаково, залежно від конкретної правової системи, що не завжди враховують правознавці, застосовуючи досвід тієї чи іншої країни. Часто на практиці запозичують такі правові конструкції, які у національному законодавстві конкретної держави не мають ні законодавчого закріплення, ні наукового обґрунтування.

Питанню уніфікації норм у сфері спадкових відносин в міжнародному приватному праві приділяли увагу низка українських та іноземних вчених, таких, наприклад, як: М.І. Браун, Г.В. Галущенко, І.Г. Гетьман-Павлова, А.С. Довгерт, М.О. Михайлів, В.І. Кисіль, А.А. Степанюк, Є.І. Фурса, С.А. Фурса, та ін.

Вихід відносин міжнародного спадкування за межі правового поля однієї держави, зв'язок із правом іноземних держав, спричиняє виникнення проблем у правозастосовній практиці, які пов'язані з належним правовим регулюванням спадкування неповнолітніми особами. Питання, які виникають у площині спадкування неповнолітніми особами, потребують узгодження не лише на національному рівні, а також і на міжнародному. Саме тому, в науці ще залишається чимало прогалин щодо особливостей спадкування неповнолітніми особами, які потребують дослідження та є актуальними на сьогодні.

Вище наведене визначає необхідність дослідження обраної теми та обумовлює її мету. Основними завдання, які ставлять перед собою автори, є аналіз законодавства країн ЄС, яке визначає правовий статус неповнолітніх осіб як спадкоємців, виокремлення правових інститутів та конструкцій, які доцільно впровадити в національне законодавство України з метою забезпечення охорони та захисту спадкових прав неповнолітніх осіб.

1. Правові концепції країн континентальної Європи щодо особливостей спадкування неповнолітніми особами

В законодавстві всіх держав ЄС спадкування розглядається як один з базових інститутів цивільного права.

Основоположний вплив на спадкове право європейських континентальних країн мало римське приватне право, а в силу цього, провідні інститути спадкового права таких країн мають безліч подібностей. Римському розумінню права власності цілком відповідало право розпоряджатися майном не тільки за життя, але і на випадок смерті, тобто заповідати його¹.

Тут варто зауважити, що з правової точки зору основні відмінності між двома основними системами спадкового права країн континентальної Європи та країн з англосаксонським правом, серед яких найперше Великобританія та США, полягає в тому, що у першій групі країн спадщина переходить безпосередньо до спадкоємців, тоді як у другій групі країни до третьої особи, а потім – до спадкоємців. Крім того, серед країн континентальної Європи можна виокремити країни, які загалом дотримуються французького зразка, та країни для яких зразком є право Німеччини².

Незважаючи, як зазначено попередньо, на спільне коріння, яке походить здебільшого з римського права, закони про матеріальне спадкування в багатьох країнах ЄС істотно відрізняються.

Так, досліджуючи питання спадкування неповнолітніми, варто враховувати, що існує щонайменше три правові концепції принципів переходу прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців: (1) концепція *le mort le vif saisit*, яка передбачає, що спадкоємець вважається таким, що став спадкоємцем померлого з моменту його смерті; (2) концепція *hereditas iacens* згідно з якою «лежача спадщина» є спадщиною, що не приймається або спадщиною, що не приймається, незважаючи на призначення спадкоємців; і (3) концепція управління спадковим майном – це система, в якій провідну роль відіграє керуючий спадщиною, а спадщина переходить до нього з моменту її відкриття.³

Згідно з першими двома концепціями питання відповідальності по боргах за спадщиною впливає на особисте майно правонаступників померлого, тоді

¹ O. Černák, *Porivnálně pravovědné doslídženná osoblivostej spadkuvanná za zapovitom u kraínah kontinental'noí Ěvropi*, Art and Science 2021, vol. 3, c. 5-17.

² V.V. Valah, *Spadkove pravo zarubižnih kraín*, Pravova deržava 2002, № 4, c. 115-122.

³ M. Załucki, *New Rules on Liability for Inheritance Debts in Poland: Road to a Single European Law?*, European Review of Private Law 2016, no. 2, c. 189-202.

як за третьою концепцією відповідальність по боргах за спадщиною не покладається на правонаступників померлого, а стосується тільки спадкового майна і пов'язана з відповідальністю інших осіб⁴.

Загалом, орієнтуючись на ці три концепції, законодавство європейських держав передбачає різні принципи відповідальності за успадкованими боргами, що має значний вплив на процедуру уніфікації як законодавства держав в рамках ЄС так і подальшої імплементації норм спадкового права в національне законодавство України. Так, наприклад, якщо спадщина значно обтяжена боргами або, якщо вона складається лише із зобов'язань, то в одній системі спадкоємець може бути зобов'язаний покрити борги за рахунок власного майна, а в інших системах таке зобов'язання не є проблемою спадкоємця, що не сприятливо для кредиторів.

Слід також зазначити, що в деяких європейських країнах (наприклад, Хорватія, Угорщина, Чеська Республіка чи донедавна Польща) застосовуються проміжні системи, які обмежують відповідальність спадкоємців вартістю успадкованого майна⁵.

Вказані відмінності є лише кількома прикладами тих, які існують у системах спадкування в країнах ЄС. Істотні відмінності також існують щодо активів, вигод, отриманих від спадщини, кола правомочних спадкоємців і типів прав, які слід враховувати при дослідженні питання спадкування неповнолітніми особами. Адже той факт, що потенційний неповнолітній спадкоємець має певні права на спадщину в межах однієї держави, але не має таких в межах правової системи іншої держави, якщо така застосовується до конкретних відносин спадкування, може викликати серйозні протиріччя. Тому, не дивно, що розбіжності між деякими національними законами про спадщину призводять до невизначеності.

⁴ M. Załucki, *Attempts to Harmonize the Inheritance Law in Europe: Past, Present, and Future*, Iova Law Review 2018, vol. 103, no. 5, <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-103-issue-5/attempt-to-harmonize-the-inheritance-law-in-europe-past-present-and-future> [data zvernennâ: 1.06.2022].

⁵ Zakon o nasljeđivanju [The Heritage Act] art. 130–39 (2015) (Croat.); Občanský zákoník [Civil Code], Zákon č. 89/2012 Sb. § 1704 (Czech), translation at <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>; Polgári törvénykönyv (Ptk.) [Civil Code] § 7:96 (Hung.), translation at [STUDIA PRAWNICZE KUL 2 \(94\) 2023 101](http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/96512/114273/F-975134979/M; Kodeks Cywilny [Civil Code], art. 1012 (Pol.).</p></div><div data-bbox=)

2. Особливості правових норм країн ЄС щодо спадкування дітьми народженими у шлюбі, поза шлюбом, усиновленими дітьми та імплементація цих норм в національне законодавство України

І хоч особливості спадкування неповнолітніми особами в країнах ЄС залежать від застосованої концепції, слід виділити загальні тенденції та риси, які притаманні всім країнам ЄС в регулюванні питання спадкування неповнолітніми.

Найперше це стосується тенденції зрівняти у правах на спадкування дітей, народжених у шлюбі, позашлюбних дітей та усиновлених дітей. В більшості європейських країн, відмінностей у правах на отримання спадкового майна між вказаними дітьми немає. Така рівність визнана європейською спільнотою як одне з основоположних прав людини.

Право на рівний статус, незалежно від умов народження, закріплений в статті 17 Європейської соціальної Хартії, яка вимагає усунення дискримінації між дітьми народженими в шлюбі та поза шлюбом, зокрема, щодо спадкових прав⁶.

У Німеччині послідовність спадкоємців визначається за парантеллами, система яких існувала ще у феодальному праві. Під «парантеллою» слід розуміти групу кровних родичів, що походять від спільного предка та його низхідних родичів (наприклад, діти, батько спадкодавця, брати та сестри спадкодавця, племінники спадкодавця і т.д.)⁷. Кожна парантелла може реалізувати право на прийняття спадщини за відсутності родичів попередньої.

З огляду на вказане, відповідно до спадкового права Німеччини спадкоємцями вважаються лише родичі. Законодавство Німеччини кількість парантелл не обмежує, тому спадкоємцями можуть бути і далекі родичі. При цьому, застосовується принцип «універсального спадкоємства»⁸.

Разом з тим, за правом Німеччини, сімейні відносини також можуть виникнути в результаті усиновлення, оскільки цей процес, за законом, створює повноцінний сімейний зв'язок між дитиною та усиновлювачем, а також родичами останнього⁹.

⁶ Children's Rights under the European Social Charter, <https://rm.coe.int/1680474a4b> [data zvernennâ: 20.06.2022].

⁷ O.V. Rakul, *Spadkove pravo Ukraïni ta êvrops'kih kraïn: deâki osnovni vidminnosti*, <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/> [data zvernennâ: 20.06.2022].

⁸ German Civil Code (BGB), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6583 [data zvernennâ: 20.06.2022].

⁹ H. Haarhaus, *Germany International Estate Planning Guide. Individual Tax and Private Client Committee*, <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=2E3150FC-0F1C-44B9-8417-BE161115A1CC> [data zvernennâ: 20.06.2022].

Отже, усиновлені діти, за спадковим правом Німеччини, як правило, мають ті самі права, що й біологічні діти, так само як і діти народжені після смерті спадкодавця. Такі неповнолітні спадкоємці належать до першої черги спадкування, яка включає всіх нащадків померлого (діти, онуки, правнуки), та успадковують рівні частки у спадщині¹⁰.

Саме тому, якщо сім'я складається як з біологічних так і усиновлених дітей, то усиновлені діти мають право успадкувати обов'язкову частку у спадщині.

Водночас, важливо зазначити, що усиновленні діти за спадковим законодавством Німеччини не мають такого ж обсягу спадкових прав, коли мова йде про рідних (кровних) батьків. Рідні батьки можуть включити таких дітей у заповіт, але такі діти не матимуть права автоматично претендувати на обов'язкову частку у спадщині¹¹.

Вказані правила застосовуються при спадкуванні усиновленими неповнолітніми дітьми. Водночас, усиновлення повнолітніх дітей спадкове право Німеччини розглядає як спосіб зменшення суми податку на спадщину, яку повинен сплатити спадкоємець, який не є членом сім'ї. Доказування того, що податкова пільга не є основною підставою для усиновлення є досить непростим¹².

У спадковому праві Австрії черговість закликання до спадкування встановлюється також за парантеллами, а обов'язкові спадкоємці, до яких віднесено неповнолітніх дітей, отримують додатковий правовий захист. Визнається рівність спадкових прав шлюбних та позашлюбних дітей, а також усиновлених. Останні мають право спадкувати за біологічними батьками та іншими родичами, тобто фактично можуть бути спадкоємцями в обох сім'ях¹³.

Рівність всіх неповнолітніх спадкоємців стала визначним принципом і французького цивільного права та поширюється на всю територію Франції.

Так, давній Французький кодекс Наполеона був спрямований на захист у спадкових правовідносинах кровних родичів. Відповідно до засад спадкового права Франції основним є захист сім'ї, а кошти від батьків повинні залишатись в дітей. Неповнолітні особи вважаються захищеними, «зарезервованими» спадкоємцями, та повинні успадкувати 50-75% майна після смерті батьків. Вказаний відсоток залежить від кількості дітей. Відповідно, інша

¹⁰ *Inheritance Law in Germany and Australia (NSW)*, <https://www.schweizer.com.au/wp-content/uploads/Inheritance-Law-in-Germany.pdf> [data zvernennâ: 10.06.2022].

¹¹ A. Elseven, *A Guide to Inheritance and Probate in Germany*, <https://www.iamexpat.de/expat-info/german-expat-news/guide-inheritance-and-probate-germany> [data zvernennâ: 10.06.2022].

¹² Там само.

¹³ *Family Property and Succession in EU Member States: National Reports on the Collected Data*, eds. L. Ruggeri, I. Kunda, S. Winkler, Rijeka 2019, c. 15.

частина спадкового майна вважається не зарезервованою та може бути залишена будь-кому на вибір спадкодавця¹⁴.

Очевидно, що в багатьох випадках, вказані положення не дають неповнолітнім спадкоємцям контролю над майном, однак закріплюють право вимагати свою частку при відчуженні третіми особами спадкового майна.

Рівність спадкових прав дітей народжених у шлюбі та позашлюбних дітей у Франції встановлена з 1972 року, хоч деякі відмінності зберігались у законодавстві до 2001 року та лише у 2005 році відмінності між вказаними категоріями у питаннях спадкування були повністю усунуті з цивільного кодексу. Реформа 2001 року поширила спадкові права законних дітей на адюльтерних дітей (рідних дітей чиї батьки чи мати на момент зачаття дитини перебували у шлюбі з іншою особою).

Щодо спадкових прав усиновлених дітей, то французьке спадкове право, на відміну від права Німеччини та Австрії, враховує відмінності між двома видами спадкування: просте усиновлення – зберігаються, зв'язки між біологічною сім'єю та усиновленим, та повне усиновлення – при якому зв'язки між біологічною сім'єю та усиновленим припиняються¹⁵. В обох випадках неповнолітні особи є обов'язковими спадкоємцями.

Разом з тим, неповнолітні особи усиновленні у першому випадку мають подвійні спадкові права: щодо сім'ї народження та щодо сім'ї, де особа усиновлена. Однак, такі спадкоємці не мають рівних прав з іншими дітьми в контексті спадкової трансмісії, адже не можуть успадковувати частку замість померлих батьків. Усиновленні у порядку простого усиновлення не можуть успадковувати у випадку відсутності заповіту від нащадків померлих усиновлювачів по висхідній лінії.

В свою чергу, неповнолітні особи усиновленні у «повному усиновленні» мають ті ж права як рідні діти усиновлювачів. Фактично, в цьому виді усиновлення усі зв'язки з біологічними батьками розриваються. Такі зв'язки замінені на зв'язки з сім'єю усиновлювачів. Саме тому, такі усиновлені діти спадкуватимуть лише від батьків усиновлювачів, а не від біологічних батьків, та користуватимуться такими ж правами як рідні діти¹⁶.

¹⁴ *French Succession Law in France*, <https://www.kentingtons.com/taxation/succession-law-in-france/> [data zvernennâ: 1.06.2022].

¹⁵ J.-F. Mignot, "Simple" Adoption in France, *Revue française de sociologie* 2015, vol. 56, no. 3, <https://www.cairn-int.info/journal-revue-francaise-de-sociologie-2015-3-page-525.htm?contenu=article> [data zvernennâ: 1.06.2022].

¹⁶ *Family Property and Succession in EU Member States...*, с. 249–250.

Така законодавча диференціація, на нашу думку, сприяє чіткому розмежуванню правового статусу усиновлених неповнолітніх дітей залежно від ступеня зв'язку з кровними (біологічними) батьками та дозволяє не лише більш точно визначити коло можливих спадкоємців, а й визначити і проаналізувати взаємні права та обов'язки між усиновленою дитиною та її (його) біологічними родичами в частині аліментних зобов'язань. Вважаємо, що такі чіткі розмежування доцільно нормативно закріпити і у законодавстві України, що дозволить зменшити кількість спорів щодо спадкування усиновленими дітьми за їх біологічними родичами.

Принцип рівності спадкових прав неповнолітніх осіб незалежно від їх походження проявляється і у законодавстві Польщі. До досягнення дитиною повноліття майном за заповітом розпоряджатимуться її батьки або піклувальник під наглядом суду з питань опіки та піклування. Заповідач може передбачити в заповіті, що спадок не буде перебувати в управлінні батьків, у такому випадку опікуном спадщини неповнолітньої особи може бути член сім'ї, наприклад, дід, дядько, тітка або працівник пробації як адміністратор. Таке управління є поточною діяльністю, спрямованою на збереження майна дитини в непошкодженому стані¹⁷.

Відповідно до Цивільного кодексу Польщі найближчими родичами спадкоємця є один з подружжя та діти, які успадковують майно в рівних частках¹⁸. У випадку, якщо дорослий бажає, щоб спадок замість нього успадкувала неповнолітня дитина і відмовляється від спадщини, то закон трактує таку особу так, ніби вона не дожила до відкриття спадщини.

Як і в Україні, за польським законодавством, неповнолітня дитина як спадкоємець несе відповідальність за боргами спадкодавця відповідно до обсягу та вартості успадкованого майна.

Корисним, для врахування в законодавстві України, вважаємо запроваджену у Польщі процедуру прийняття та відмови неповнолітнього спадкоємця від прийняття спадщини, яка полягає в тому, що такий спадкоємець приймає спадщину з повним описом, якщо протягом шести місяців, з моменту отримання відомостей про право неповнолітньої особи на спадщину, його законний представник не подасть заяви про відмову від спадщини. Оскільки відмова від спадщини та її прийняття виходить за межі звичайного управління майном неповнолітньої дитини, на подання такої заяви як батьки, так

¹⁷ *Czy nieletni może dziedziczyć spadek i nim dysponować?*, <https://odeszli.pl/poradniki/7,174691,27011841,czy-nieletni-moze-dziedziczyc-spadek-i-nim-dysponowac> [data zvernennâ: 1.06.2022].

¹⁸ *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf> [data zvernennâ: 1.06.2022].

й інші представники дитини повинні отримати згоду суду з питань опіки та піклування. При цьому, суд може прийняти рішення про те, що неповнолітній особі вигідніше прийняти спадщину і тоді від імені неповнолітнього відмовитись від спадщини. Крім того, слід зауважити, що строк подання заяви про відмову від спадщини від імені неповнолітньої особи не може спливати раніше закінчення відповідного провадження у суді¹⁹.

Такий алгоритм дій, на нашу думку, сприяє додатковому захисту спадкових прав неповнолітніх осіб та сприяння реалізації їх прав.

3. Права неповнолітніх спадкоємців на обов'язкову частку у майні спадкодавця в правових системах країн ЄС

Ще одним питанням, яке варте уваги в контексті дослідження особливостей спадкування неповнолітньою особою, є закріплення у законодавстві держав ЄС права неповнолітніх спадкоємців на обов'язкову частку.

В спадковому праві країн ЄС загалом можна виокремити два способи визначення розміру обов'язкової частки у спадщині: залежно від спадкоємців, їх складу та кількості (наприклад: Франція, Швейцарія); розмір такої частки може бути фіксованим та визначатись від частки, яку б отримав спадкоємець при спадкуванні за законом, не враховуючи родичів, які залишаються (наприклад: Німеччина, Австрія, Італія). Аналогічно й порядок визначення такого розміру теж може бути двох видів: судовим – законодавчо закріплене право подати позов до суду (наприклад, Німеччина): позасудовим – через вказівку в законі (наприклад: Франція, Швейцарія). Якщо ж досліджувати різновиди форм отримання обов'язкової частки, то це може бути або певна частка майна (Франція – щодо висхідних і низхідних родичів, Швейцарія, Німеччина) або встановлені виплати (Франція – щодо одного з подружжя, що залишився в живих, Німеччина – щодо особи, частка якої у спадщині є меншою за половину частки, яка б належала такому спадкоємцеві за законом)²⁰.

Остання форма, як бачимо, має передусім гарантійну функцію, адже покликана захищати інтереси спадкоємців найбільш матеріально залежних від спадкодавців. Така форма могла б бути імплементована і у національне

¹⁹ *Czy nieletni może dziedziczyć spadek...*

²⁰ O.V. Skripnik, *Ūridični konstrukcii spadkovogo prava: teoretiko-komparativists'ke doslidžennâ: avtoref. dis. [...] kand. ūrid. nauk: 12.00.01, Odesa 2012, c. 9, <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1861/%d0%a1%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bf%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [data zvernennâ: 1.06.2022].*

законодавство України для забезпечення повного захисту прав неповнолітніх спадкоємців.

Також, у деяких правових системах держав континентальної Європи (Бельгія, Іспанія, Італія) заповідач може розпорядитись лише окремою частиною майна, а право на спадщину існує для спадкоємців обов'язкової частки, яка не може бути включена у заповіт.

Актуальним для врахування у національному законодавстві України, на нашу думку, є досвід правових систем, де обов'язкова частка має грошовий характер. У цьому випадку право особи на обов'язкову частку у спадщині автоматично не надає такій особі правового статусу спадкоємця. Особа отримує виключно право майнової вимоги як компенсацію за нереалізовані очікування стати спадкоємцем. Така майнова вимога не має безпосереднім наслідком обмеження свободи заповіту, так як положення заповіту згідно з якими заповідач виключив з спадкування відповідних осіб залишаються чинними. Разом з тим, заповідач не може повністю залишити все майно кому забажає²¹.

Відповідно до Німецького цивільного кодексу заповідач може позбавити неповнолітню особу обов'язкової частки у випадку вчинення умисного злочину щодо заповідача²².

Цікавим у німецькому спадковому праві є також і те, що неповнолітня особа, яка отримала майно в подарунок від померлого за життя, повинна компенсувати своїм братам та сестрам з своєї частки у спадщині вартість такого майна, а на вимогу одного спадкоємця інші повинні надати інформацію про такі подарунки. В Німеччині майно отримане за життя спадкодавця у подарунок в багатьох випадках зараховується в частку спадщини, якщо інше заповідач не вказав у заповіті, або не минув певний термін з моменту дарування.

При цьому, можливе застосування й такої процедури, як витребування до обов'язкової частки у спадщині, яку можуть ініціювати обов'язкові спадкоємці, якщо заповідач протягом 10 років до дня смерті за допомогою дарування позбувся значної частини свого майна, що суттєво зменшило спадкову масу²³. Залежно від давності дарування зменшується розмір можливої вимоги.

Останнім часом питання обов'язкової частки у спадщині в правових системах держав континентальної Європи стало предметом численних дебатів. Як в державах, де передбачена модель матеріального відшкодування обов'язкової частки, так і в державах, де гарантується право на спадкування обов'язкової

²¹ I. Kroppenberг, *Compulsory Portion*, https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Compulsory_Portion [data zvernenná: 1.06.2022].

²² German Civil Code (BGB).

²³ Там само.

частки, правомірність існування такої частки ставиться під питання в частині обмеження свободи заповідача ідеєю спадкування виключно в межах сім'ї. Тим часом, спостерігається консолідація права на обов'язкову частку. Так, Федеральний Конституційний Суд Німеччини не лише встановив, що право на обов'язкову частку відповідає Конституції, а й зазначив, що право неповнолітніх дітей спадкодавця на мінімальну грошову частку у майні повинно розглядатись як основний елемент спадкового права, гарантований Конституцією²⁴.

В інших континентальних країнах Європи дискусії також варіюють від глобальних сумнівів щодо обов'язкової частки заснованої на ідеї спадкування сім'єю до дискусій щодо доцільності впровадження більш сучасних реформ. Загалом можна виділити дві тенденції: перша – посилення відносин між одруженими та неодруженими батьками як підстава поширення спадкових прав на того з подружжя, хто залишився; друга – заміщення обов'язкового права на спадкування частини майна грошовою компенсацією.

Також, варто звернути увагу, що на противагу українському законодавству, як у Франції, так і у Німеччині, спадкова дієздатність настає у більш ранньому віці – 16 років. При цьому існують деякі обмеження.

Так, відповідно до статті 904 Цивільного кодексу Франції особа, яка досягла 16-ти річного віку і не звільнена з-під батьківської влади, може розпоряджатися лише половиною того майна, яким вона могла б розпоряджатися, якщо б досягла повноліття. Однак, якщо така неповнолітня особа бере участь у військових діях, то вона має право заповідати власне майно у повному обсязі²⁵.

Відповідно до §§2232-2233 Німецького цивільного кодексу особа, яка досягла 16-ти років, може вчиняти лише публічний заповіт. Для цього не потрібна згода законного представника неповнолітньої особи. Такий заповіт може бути зроблений шляхом подання усної заяви нотаріусу або шляхом вручення не засвідченого печаткою документа²⁶.

Висновки

Незважаючи на значні відмінності спадкового законодавства держав-членів ЄС, з 17.08.2015 в Європі діє Регламент ЄС №650/2012 від 4.07.2012, яким

²⁴ I. Kroppenber, *Compulsory...*

²⁵ Civil Code, <https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf> [data zvernennâ: 20.06.2022].

²⁶ German Civil Code (BGB).

введено нові принципи та критерії спадкування на території ЄС та згідно з яким, при розгляді питань про спадщину повинні застосовуватись закони тієї країни, де спадкодавець проживав на момент своєї смерті.

Підсумовуючи вказане, можемо дійти висновку, що законодавство держав-членів ЄС у спадковому праві дотримується принципу рівності неповнолітніх дітей як спадкоємців незалежно від їх походження, в більшості випадків відносить таких спадкоємців до категорії обов'язкових та включає у першу чергу спадкування. Разом з тим, визначення порядку формування та складу обов'язкової частки, яку вправі успадкувати неповнолітні спадкоємці, у багатьох державах ЄС відрізняється та залежить як від усталених традицій спадкового та сімейного права, так і проведених реформ. Вказане має наслідком питання вибору матеріального права, яке має застосовуватися до правовідносин у сфері спадкування неповнолітніми особами у випадку конфлікту законодавства держав, де відбувається спадкування та походження (останнього проживання) неповнолітнього спадкоємця. Оскільки повна уніфікація матеріально-правових норм усіх держав ЄС у галузі спадкування неповнолітніми особами не вбачається можливою. Доцільно, на нашу думку, максимально усунути наявні розбіжності з врахування особливостей правової системи кожної держави. Саме тому, важливою є подальша гармонізація відносин між Україною та державами ЄС з досліджуваного питання, яка повинна здійснюватись шляхом імплементації у національне законодавство норм, спрямованих на посилення охорони та захисту спадкових прав неповнолітніх осіб, а також впровадження колізійних норм, які матимуть своїм завданням визначити, право якої держави буде застосоване до приватноправових відносин за участі іноземного елемента.

Вважаємо, що позитивним досвідом, який можемо перейняти для України, є закріплене у праві країни ЄС розмежування правового статусу усиновлених дітей як спадкоємців кровних (біологічних) батьків та як спадкоємців усиновлювачів. Також доцільно адаптувати у національне законодавство України норми законодавства країни ЄС щодо встановлення виплат неповнолітнім спадкоємцям як форми отримання обов'язкової частки, що на переконання авторів, виконуватиме гарантійну функцію та сприятиме охороні інтересів неповнолітніх спадкоємців як найбільш матеріально залежних від спадкодавця.

Список використаних джерел

- Czy nieletni może dziedziczyć spadek i nim dysponować?*, <https://odeszli.pl/poradniki/7,174691,27011841,czy-nieletni-moze-dziedziczyc-spadek-i-nim-dysponowac> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Černâk O., *Porivnâl'no pravove doslidžennâ osoblivostej spadkuvannâ za zapovîtom u kraïnah kontinental'noi Ėvropi*, Art and Science 2021, vol. 3.
- Elseven A., *A Guide to Inheritance and Probate in Germany*, <https://www.iamexpat.de/expat-info/german-expat-news/guide-inheritance-and-probate-germany> [data zvernennâ: 10.06.2022].
- Family Property and Succession in EU Member States: National Reports on the Collected Data*, eds. L. Ruggeri, I. Kunda, S. Winkler, Rijeka 2019, https://www.researchgate.net/publication/335919818_Family_Property_and_Succession_in_EU_Member_States_National_Reports_on_the_Collected_Data Lucia_Ruggeri_Ivana_Kunda_Sandra_Winkler_Edss [data zvernennâ: 1.06.2022].
- French Succession Law in France*, <https://www.kentingtons.com/taxation/succession-law-in-france/> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Haarhaus H., *Germany International Estate Planning Guide. Individual Tax and Private Client Committee*, <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=2E3150FC-0F1C-44B9-8417-BE161115A1CC> [data zvernennâ: 20.06.2022].
- Inheritance Law in Germany and Australia (NSW)*, <https://www.schweizer.com.au/wp-content/uploads/Inheritance-Law-in-Germany.pdf> [data zvernennâ: 10.06.2022].
- Kroppenberg I., *Compulsory Portion*, https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Compulsory_Portion [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Mignot J.-F., "Simple" Adoption in France, *Revue française de sociologie* 2015, vol. 56, no. 3, <https://www.cairn-int.info/journal-revue-francaise-de-sociologie-2015-3-page-525.htm?contenu=article> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Rakul O.V., *Spadkove pravo Ukraïni ta ėvropejs'kih kraïn: deâki osnovni vidmïnnosti*, <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/> [data zvernennâ: 20.06.2022].
- Skripnik O.V., *Ūridiĉni konstrukcii spadkovogo prava: teoretiko-komparativists'ke doslidžennâ: avtoref. dis. [...] kand. ūrid. nauk: 12.00.01*, Odesa 2012, <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1861/%d0%a1%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bf%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Valah V.V., *Spadkove pravo zarubižnih kraïn*, *Pravova deržava* 2002, № 4, <http://pd.onu.edu.ua/article/view/216392/216488> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Załucki M., *Attempts to Harmonize the Inheritance Law in Europe: Past, Present, and Future*, *Iowa Law Review* 2018, vol. 103, no. 5, <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-103-issue-5/attempts-to-harmonize-the-inheritance-law-in-europe-past-present-and-future> [data zvernennâ: 1.06.2022].
- Załucki M., *New Rules on Liability for Inheritance Debts in Poland: Road to a Single European Law?*, *European Review of Private Law* 2016, no. 2, https://www.academia.edu/24510758/New_Rules_on_Liability_for_Inheritance_Debts_in_Poland_Road_to_a_Single_European_Law [data zvernennâ: 1.06.2022].